

Unieke foto van paaiende rivierprikken. Over een aantal jaren kunnen ze zonder belemmering de Duitse beken weer bereiken.

Nederlands-Duitse samenwerking helpt vissen de grens over

TEKST

Vanya Ginsel en Matthijs de Vos, waterschap Rijn en IJssel

FOTOGRAFIE

Gerald Harmsen, Jan Kamman en Matthijs de Vos

Het zou zomaar kunnen dat over een paar jaar rivierprikken en palingen beken in Gelderland en Overijssel optrekken om de hoger gelegen Duitse wateren in Nordrhein Westfalen en Niedersachsen te bereiken.

Net zoals ze dat van oudsher deden.

Tot voor kort lukte dat niet: vismigratie hield op bij de grens. Maar de Nederlandse en Duitse partners werken sinds vier jaar actief samen om dit te veranderen.

Rechtgetrokken beken, stuwen en gemalen houden ons land weliswaar droog maar vormen voor veel vissoorten een onneembare hindernis. Vissen kunnen hierdoor minder ver migreren en moeilijker een paaiplaats vinden. In Nederland zijn waterbeheerders daarom al decennialang bezig om vissen beter te laten migreren. Om barrières in beken en rivieren op te heffen verwijderden ze stuwen en leggen vispassages aan.

Internationale werkgroep

De migratieroute stopte echter bij de grens, terwijl sommige vissoorten voorheen tot ver Duitsland in trokken. De Nederlandse en Duitse partners besloten daarom vier jaar geleden samen te gaan werken en te kijken hoe en op welke manier het anders kon. De eerste stap was een goede inventarisatie. Welke vissoorten kwamen er vroeger eigenlijk voor en wat was hun trekroute? En welke vissoorten tref je nu aan? Wat zijn de cruciale rivieren en beken en waar liggen daarin de barrières? Twintig Nederlandse en Duitse deskundigen uit de regio Rijn-Oost vormden de 'Arbeitsgruppe Fischwanderung' en bogen zich de afgelopen vier jaar over deze materie. In maart 2017 presenteerden zij hun resultaat.

Optimisme

De belangrijkste conclusie van het onderzoek is dat er reden is tot optimisme. Vissen zullen in de toekomst vanuit de Noordzee weer naar de Duitse bovenstroomse gebieden kunnen trekken. Nederland en Duitsland stellen namelijk dezelfde prioriteiten en nemen de juiste maatregelen in het hoofdmigratienetwerk in Oost-Nederland en de Duitse grensregio.

Er zijn weliswaar wat verschillen in beleid en uitvoering maar die zijn overkomelijk. De kans is dus groot dat over een aantal jaren de paling en de rivierprik ongehinderd de grens over kunnen zwemmen.

Ook dijkgraaf Hein Pieper van waterschap Rijn en IJssel, lid van de Stuurgroep Delta Rijn-Oost, is optimistisch: "Deze soorten behoorden, soms eeuwen geleden, tot onze regionale visfauna. Prachtig als we deze vissen weer hindernisvrij terug kunnen laten keren naar onze wateren. En omdat wateren als de Oude IJssel en de Berkel niet ophouden bij de grens, is samenwerking tussen Nederland en Duitsland noodzakelijk. Uniek is dat we nu regionaal, op stroomgebiedsniveau, gezamenlijke prioriteiten stellen."

Gestuwd en rechtgetrokken

Maar er moet wel iets gebeuren voor het zover is. De afgelopen eeuwen is het migrerende vissen namelijk wel erg moeilijk gemaakt met rechtgetrokken rivieren en beken, door het water op peil te houden met stuwen en gemalen en, in Duitsland, door de aanleg van vele watermolens. Ze vormen een ramp voor trekvis. Migreren zat er nauwelijks meer in en paaiplaatsen waren nauwelijks te vinden. Om over de waterkwaliteit nog maar te zwijgen."

Renaturering

Pas in de jaren negentig kwamen waterkwaliteit en natuur weer hoger op de agenda te staan in Europa. Bekken werden hersteld en kregen hun natuurlijke loop terug: 'Renaturierung', zoals ze dat zo mooi in Duitsland zeggen. In die jaren werden de eerste vispassages gebouwd: bypasses om

een stuw heen of cascades in de hoofdloop. En vele volgden. Zo werkten Duitse en Nederlandse overheden er de afgelopen decennia aan om de stuwen en gemalen weer hindernisvrij te maken. Maar elk land werkte voor zich. Het beleid en de uitvoering rond vismigratie, passeerbaarheid en waterkwaliteit werd niet afge-

Voorbeeld uit de praktijk: vispassage Oude IJssel bij De Pol

De Oude IJssel is inmiddels, op de stuw Doesburg na, vispasseerbaar. Bij stuw De Pol in de Oude IJssel is in 2015 een vispassage aangelegd. Deze bypass om de stuw heen overbrugt meer dan 2 meter hoogte en is 1.300 meter lang. Om te kijken of deze naar behoren werkt, hebben waterschap, Hengelfederatie Midden Nederland en ATKB de vissen gemonitord. Met een fuik aan het einde van de passage werden de vissen geteld en de soort en maat genoteerd. In de eerste twee weken zaten er al 1.200 vissen in de fuik waaronder blankvoorn, pos, baars, brasem, serpeling, kopvoorn, snoek en winde.

stemd. Zo kwam het dat de migratie vaak letterlijk bij de landsgrens stopte. Terwijl vissen vroeger wel vrijelijk de grens over zwommen.

Inventarisatie en analyse

De werkgroep Vismigratie onderzocht de historische verspreiding, de actuele vangsten en mogelijke toekomst voor verschillende vissoorten in Nederland en Duitsland. Ze brachten het hoofdmigratienetwerk van vistrekroutes in kaart, evenals het daaronder liggend regionale netwerk

Dijkgraaf Hein Pieper:

"Het is geweldig als straks de paling en rivierprik weer hindernisvrij terug kunnen keren naar onze wateren."

Luchtopname van de vispassage De Pol die in 2015 werd aangelegd.

De Nederlandse en Duitse partners streven er samen naar om in 2027 dit hele netwerk van rivieren en beken binnen Rijn-Oost geschikt te maken voor trekvissen.

van prioritaire beken en riviertjes. Verder maakten ze een databank van alle barrières in het watersysteem en of die al dan niet passeerbaar zijn voor vissen. Dit alles met het uiteindelijke doel: de komende jaren moeten in elk geval alle beken en rivieren uit het hoofdmigratienetwerk weer volledig passeerbaar zijn.

Vissen toen en nu

In de onderzochte regio kwamen vroeger andere vissen voor dan nu. Tot het begin van de 20^e eeuw kwamen in de Rijntakken in Overijssel en Gelderland soorten voor zoals zalm, elft, fint, houting en rivierprik. Ze vormden voedsel en een bron van

inkomsten voor de bewoners in het rivierengebied. Sommige soorten trokken verder de zijbeken op zoals paling en rivierprik. Door een slechte waterkwaliteit en migratiebarrières waren deze soorten nagenoeg verdwenen. Het afgelopen decennium laten veel soorten gelukkig een verbetering zien.

Hoofdmigratienetwerk

Nederland en Duitsland zijn al aardig op weg om trekvissen de grens over te helpen, maar de route is nog niet optimaal. De werkgroep adviseert de partijen om zich te concentreren op het passeerbaar maken van het hoofdmigratienetwerk door daar

vispassages aan te leggen en beken te herstellen. De Nederlandse en Duitse partners streven er samen naar om in 2027 dit hele netwerk van rivieren en beken binnen Rijn-Oost geschikt te maken voor trekvissen.

In Oost-Nederland gaat dit lukken. In het werkgebied van Waterschap Rijn en IJssel zijn de belangrijkste barrières in het hoofdsysteem al eerder klaar: in 2021 is ruim 85% van de in totaal 112 geïnventariseerde barrières weer passeerbaar voor vissen. Ook de andere waterschappen in Rijn-Oost zijn goed op weg: daar zal 83% van de in totaal 456 barrières in 2021 zijn aangepast.

In Duitsland is het iets ingewikkelder en koerst men aan op 2027. Veel stuwen en watermolens bevinden zich namelijk op privégrond en daarom kosten die trajecten meer tijd. Christian Edler van de Bezirksregierung Münster beaamt dit. "In de Nederlandse Berkel is het relatief makkelijk om stuwen die in eigendom zijn van het waterschap passeerbaar te maken. In het Duitse gedeelte zijn we nu samen met de gemeente Stadtlohn bezig met het passeerbaar maken van de Berkelmühle, een voormalige watermolen. Maar voor een aantal barrières in de middenloop van de Berkel zijn nog steeds geen concrete plannen vanwege privébezit. Grote delen

Tijdens de paaitrek probeert een vinde de stuw te passeren.

van de Duitse Berkel zijn echter nog in relatief natuurlijke staat omdat de beek niet is gekanaliseerd. Deze beektrajecten zijn van groot belang voor het vismigratienetwerk als paai- en opgroei gebied van stromingsminnende soorten.”

Samen uitvoeren

De Nederlandse en Duitse partners doen niet alleen samen onderzoek, ze werken ook daadwerkelijk samen in de uitvoering. Zoals bij het Grenzkanal (Netterdensch Kanaal) op de Nederlands-Duitse grens. Waterschap Rijn en IJssel en Deichverband Bislicher – Landesgrenze hebben daar samen de verantwoordelijkheid voor het onderhoud, inspectie en de realisatie van vispassages. Deze samenwerking kwam ooit voort uit een wettelijke verplichting maar is nu gegroeid tot een intensieve samenwerking die verder reikt.

Grote delen van de Duitse Berkel zijn nog in relatief natuurlijke staat.

Waterkwaliteit

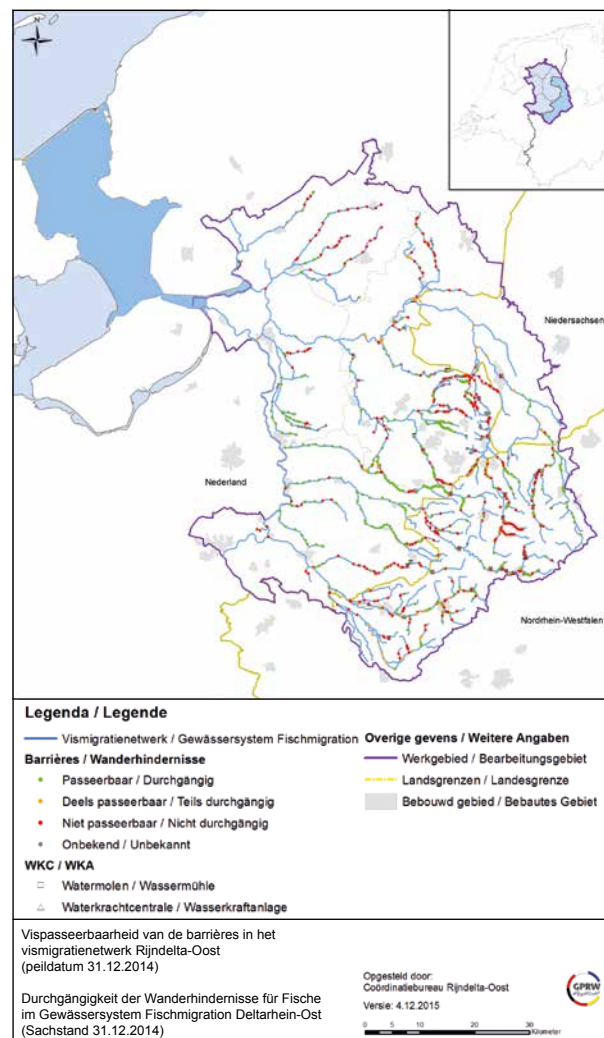
Om vissen een goed leefgebied te bieden, zijn vispassages alleen niet genoeg: ook de waterkwaliteit en de kwaliteit van de fysieke leefomgeving is belangrijk. Dat gaat inmiddels niet alleen meer over nitraat en fosfaat, maar ook over nieuwe uitdagingen zoals morfologie. Dit wordt beaamd door Christian Edler. “Vaak is door intensief agrarisch gebruik van de aangrenzende gronden intensief onderhoud aan wateren nodig. Structuren zoals dode bomen in en onder water, erosie van oevers en afwisseling in bodemsubstraat kunnen zich daardoor niet ontwikkelen. Dergelijke elementen zijn van een zeer groot belang voor de reproductie en de ontwikkeling van vissen en andere waterorganismen. Gelukkig weten Nederland en Duitsland elkaar ook op het gebied van waterkwaliteit steeds beter te vinden. In september 2017 was er een bestuurlijke conferentie rond dit

thema. Dijkgraaf Pieper: “De opgave is de juiste partijen aan tafel te krijgen om de prioriteiten en meetmethoden op elkaar af te stemmen. En om een gezamenlijke agenda op te stellen. We zien steeds meer betrokkenheid en samenwerking ontstaan om ook onze aanpakken af te stemmen. De meetmethoden en prioritering bijvoorbeeld verschillen per land, en soms zelfs per deelstaat. Willen we meters maken, dan moeten we dus met elkaar om tafel.”

Over tien jaar...

Tien jaar nog en dan zijn de rivieren en beken in Rijn-Oost weer geschikt voor trekvis: passeerbaar, schoon en met voldoende paailocaties. Dan zwemmen de palingen en rivierprikken er weer vanuit de Noordzee Duitsland in. Nederland en Duitsland werken stevig door om dit mogelijk te maken. ■

Het vismigratienetwerk Rijn-delta-Oost waarbij de barrières in kaart zijn gebracht (eind 2014).

Het rapport

Het rapport Vismigratie ‘Fischwanderung in Delta Rhein-Ost, für ein grenzüberschreitende, abgestimmte Fischwanderungsplanung’ (‘Vismigratie in Delta Rijn-Oost, voor een grensoverschrijdende afgestemde vismigratieplanning’) is in maart 2017 in Oberhausen overhandigd aan de opdrachtgevers van de milieuministeries van Nederland, Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen. Het rapport is opgesteld door de Werkgroep Vismigratie (Arbeitsgruppe Fischwanderung) bestaande uit deskundigen van Delta Rijn-Oost, met aan Nederlandse zijde de waterschappen Vechtstromen en Rijn en IJssel en aan Duitse zijde Bezirksregierung Münster en LAVES (Niedersächsisches Landesamt für Verbraucherschutz und Lebensmittelsicherheit). Het onderzochte gebied (Delta Rijn-Oost) bestaat uit het watersysteem rond de IJssel en de Vecht. De voornaamste rivieren en beken zijn de IJssel, Vecht, Steinfurter Aa, Dinkel Bocholter Aa, Berkel en Buurserbeek.

Het rapport is te downloaden via <http://gprw.eu/nl/vismigratie>